

thodo, et rerum ecclesiasticarum eruditione; Bⁱ Alberti M. discipulus, deinde docuit philosophiam et theologiam Coloniae, Parisiis, Bononiae, Neapoli, et alibi. — Ejus sententias exponere hic loci non opus est; eum enim in praecedentibus libris ut plurimum, et semper in rebus praecipuis, secuti sumus. Breviter haec notare sufficiat: a) Ipse scientias naturales et physicas parum coluit, methodum tamen experimentalem et agnovit esse necessariam in iis, et commendavit; unde quoad eas Aristotelem sequitur in his quae fidei non opponuntur. b) Circa philosophiam ipsam Aristoteli quidem adhaeret quoad methodum; at vero quoad doctrinas, ejus philosophia est potius eclecticica, ex philosophis omnibus, sive ethnicis sive christianis, desumens pro argumentorum natura et conditione, simul et addens plurima ex proprio ingenio; itaque fit ut dominantur tamen philosophiae Aristotelis, Platonis, et Sⁱ Augustini.

7° *Henricus Gandavensis*, Flander, 1217—1293, *Doctor Solemnis*, Bⁱ Alberti M. discipulus, docuit Gandae et Parisiis. In paucis a S^o Thoma differt: circa materiae primae notionem, Divinam cognitionem rerum individuarum, nostram cognitionem initialem Dei.

8° *Richardus de Media Villa* (Middleton), Anglus, † 1300, *Doctor Solidus*, Franciscanus, docuit Parisiis et Oxoniae. Probare suscepit Deum nec sub conceptum generis nec sub conceptum individualitatis cadere, sed esse ens prorsus singulare.

9° *Aegidius de Columna* (Colonna), Romanus, 1247—1316, *Doctor Fundatissimus*, Eremita Augustinianus, docuit Parisiis. — *Petrus Hispanus*, qui fuit Papa Joannes XXI, † 1277, suis « Summulis logicalibus » ex Psello desumptis, scholarum usui multum profuit.

10° *Rogerus Bacon*, Anglus, 1214—1294, *Doctor Mirabilis*, Roberti Capitonis discipulus Oxoniae, deinde Parisiis studuit scientiis naturalibus, factus Franciscanus, docuit Oxoniae. Ob astrologicos multos errores et audacias a Superioribus carceri inclusus, postea jubente Clemente IV liberatus. — In studio naturae sapientissime in experiendis observationibusque vult omnia primitus niti; multisque de physicis, mathematicis, linguisticis cognitionibus etiam theologiae tam necessariis disserit; opticae, astronomiae, matheseos tractatus, et epistolas « de secretis artis et naturae operibus atque nullitate magiae » scripsit; vir ad magna vocatus, spectabilemque humanae scientiae progressum promoturus, nisi temerario ausu metaphysica studia veritatesque certissimas subruere, maximos doctores christianos spernere fuisset aggressus; qua re in se animos potius concitavit, reactionem suam propriumque opus impedivit.

11° *Raymundus Lullus*, Majoricensis, 1235—1315, regis Jacobi aulicus valde mundanus, deinde solitarius eremita, novum systema imaginans: « artem magnam » seu universalem scientiarum clavem, mechanicam scilicet medii termini inveniendi methodum circa omnem rem demonstrabilem. Europam peragravit, suum systema propagans, et simul ad Mahumetanorum conver-

sionem omnes excitans; ipse in Africa praedicans ter captivus et male tractatus. — Ejus methodus, etsi nihil scientifici continebat, multos et diu allexit, ita ut etiam saeculo XVI et XVII adhuc invenirentur Lullistae.

12° *Joannes Duns Scotus*, Anglus, 1274—1308, *Doctor Subtilis*, Franciscanus, docuit Oxoniae, Parisiis, et tandem Coloniae; princeps scholae Scotistarum quae se Thomistarum scholae per plura sequentia saecula, fere ad nos usque, opposuit. — Cum S^o Thoma quoad omnia convenit quae ex revelatione certa sunt, in modo explicandi vero saepe dissentit, nunc doctrinas easdem retinens sed argumentorum vim impugnans vel negans, nunc ipsas etiam doctrinas contrarias statuens. Subtile suum ingenium tunc maxime ostendit, quum argumentationum sibi adversariarum infirmitatem ostendere conatur; criticam nimirum non raro ultra modum exercet. Minus tamen felix est in propriis sententiis stabiliendis quam in destruendis alienis. — Plurima apud eum nituntur in distinctione formali ex natura rei (cfr. ontolog. prop. 52); hanc admittit inter essentiam et existentiam in creatis, inter attributa divina, inter ens et attributa ejus transcendentalia, inter substantiam et potentias naturales, inter animas vegetativam, sensitivam, intellectivam in homine, etc; admittit aliquam materiae primae existentiam independentem a forma; formam corporeitatis praeter formam substantialem specificam (cfr. psychol.); fundamentum ultimum intrinsecae moralitatis reponit in libera Dei voluntate (cfr. ethic.); immortalitatem animae naturali probatione demonstrari posse negat.

13° Scoti discipuli et defensores praeclariorum fuerunt: *Antonius Andreae*, Aragonius, † 1320, *Doctor Dulcissimus*, Franciscanus. — *Franciscus de Mayronis*, Gallus, † 1325, *Doctor Illuminatus et Acutus*, vel *Magister Abstractionum*, Franciscanus, docuit Parisiis. — *Gualtenus Burlaeus*, Anglus, 1275—1337, *Doctor Planus et Perspicuus*.

14° Thomista prae ceteris acrior Scotistarum impugnator: *Hervaeus Natalis*, ex Britannia minori, † 1323, Dominicanorum Superior Generalis, *Doctor Fidelis*.

§ 2. PHILOSOPHI MYSTICI.

1° Dum scholastici methodo stricte dialectica tam dogmata religionis christianae quam philosophiam Aristotelicam evolvebant et stabilire conabantur, alii veritates religionis et rationis modo simpliciori magisque ex sensu quodam proponere, atque ita se, suoque exemplo alios ad vitam altiore exhortari et promovere satagebant; unde enata est mystica medii aevi, philosophiae dialecticae non quidem opposita, quoad res enim plerumque concordabat, sed diversa juxtaposita, praxim vitae potius quam scientificam speculationem quaerens, rerum divinarum contemplationem potius quam systematicam discussionem sibi proponens.

2° Notanda tamen ista duo sunt circa medii aevi mysticam: — a) Divinam contemplationem immediatam, ceterarumque rerum cognitionem in Deo,

nunquam fuisse pro naturali cognitionis humanae via habitam, sed semper pro dono supernaturali. Naturalem enim cognoscendi viam et originem eodem prorsus modo explicabant mystici sicut reliqui scholastici; — *b)* nunquam fuisse ita in contemplatione mystica abreptos mysticos, ut non darent multum etiam scientificis speculationibus. Has tamen ita secundarie tractant et vitae contemplativae subordinatas, ut exinde specialem aliquam quasi unctionis et aedificationis plenam formam etiam ipsae scientificae sententiae exhibeant.

3° Primus fundator mysticae doctrinae fuit ille de quo jam supra dictum est, *S. Bernardus Claravallensis*, 1091—1153, *Doctor Mellifluus*, ordinis Cisterciensis fundator. — Ejus discipuli primi: *Guillelmus* et *Guerricus* abbates; *Rupertus*, abbas, † 1135.

4° *Hugo a S° Victore*, 1097—1141, Yprensus Flander, studuit in Saxonia, docuit Parisiis scholae monasterii Sⁱ Victoris praepositus. Ejus praecipuum opus «De Sacramentis» tractatus theologicus ad modum Sⁱ Anselmi, unus ex pulcherrimis totius medii aevi.

5° *Richardus a S° Victore*, † 1173, ex Scotia, Hugonis discipulus et successor, magistro vix inferior, speculativam bene coluit, mysticam explicuit.

6° *Gualterus a S° Victore*, Richardi discipulus et successor, scholasticae speculationi plane infensus; Abaelardum, Petrum Lombardum, Gilbertum, et Petrum Pictaviensem appellat «quatuor labyrinthos Franciae, qui uno spiritu Aristotelico afflati, ineffabilia Trinitatis et Incarnationis, scholastica levitate tractarent.»

7° *S. Bonaventura* seu Joannes Fidanza, 1221—1274, Balneoregiensis, *Doctor Seraphicus*, Franciscanus, discipulus Alexandri Halensis, Parisiis docuit theologiam, deinde ordinis sui superior Generalis, et Cardinalis. In speculativis commentariis in Sententias Petri Lombardi, ipsi S^o Thomae vix non par est; sed in mysticis praecipue eminent. Ea quae a tribus Victorinis (Hugone, Richardo, Gualtero, de quibus paulo superius) tradita fuerant evoluit, auxit, perfecit. Quae doctrina ad sequentia fere reducitur, prout in «itinerario mentis ad Deum» exponitur:

Praesupposita Victorinorum distinctione inter *cogitationem* quae phantasiae competat, et *meditationem* quae rationi, et *contemplationem* quae intellectui; quaerit viam ostendere qua contemplatio ab infimis ad summos gradus procedat. Contemplationi vero praerequitur a Deo gratia, ab homine autem sancta conversatio et devota oratio.

Contemplatio igitur eadem via qua generatim cognitio humana procedere debet, nempe a creatura ad Deum ascendendo; est autem creatura duplicis generis, corporeus scilicet et spiritualis mundus: in priore Dei vestigium, in posteriore imago Dei invenitur. Hinc in primo gradu est cognitio Dei ex corporeis, in secundo ex spiritualibus, in tertio ex ipsa Divinitate; itaque primo in mundo corporeo tanquam in vestigio Dei Deum contemlemur, deinde in nos ipsos revertentes Deum in anima nostra tanquam in imagine

ejus speculemur, ac tandem obtutum in ipsam Divinitatem convertentes Deum in seipso immediate adspiciamus oportet.

Porro singuli isti gradus in binos gradus subdividuntur, unde sex isti sint contemplationis gradus:

a) in primo gradu mens Deum contemplatur *per vestigium*; videt nimirum in omnibus exterioribus pondus et numerum et mensuram et gradationem continuam rerum secundum ipsarum perfectiones; qua in re apparent Dei potentia, sapientia, bonitas.

b) in secundo gradu mens Deum contemplatur *in vestigio*; videt nempe quomodo rerum externarum species sensibilis in phantasia nostra generetur, et quomodo ex ista nobis complacentia et appetitus rerum externarum oriatur; qua ex re perducimur ad contemplandam aeternam generationem Filii Dei tanquam imaginis Patris et infinitam beatitudinem quam Pater in Filio et Filius in Patre possidet.

c) in tertio gradu est contemplatio Dei *per imaginem*; si enim animam nostram ejusque potentias inspiciamus, ducimur ad contemplandum Deum, — nam *intellectus* in idea quidem percipit rerum essentias, ac proinde antea debet habuisse ideam ipsius entis; sed ipsum ens videt ut perfectum et imperfectum, completum et incompletum, immutabile et mutabile; videlicet percipit positivum et negationem, hanc autem non nisi in illo; ergo praesupponi debet conceptus perfectissimi realissimi entis, i. e. Dei, ut possit percipi essentia rerum; — in iudicio vero percipimus veritates absolutas et incommutabiles; has autem nos, entia contingentia et mutabilia quum simus, non ex nobis cernere possumus; ergo eas ex necessario et incommutabili lumine Verbi Divini videre debemus, atque ita iterum ad Deum reducimur. — *Voluntas* pariter, quando eligit, iudicium praesupponit quo ex duobus bonis bonum melius et praeferendum dignoscatur; at propterea aliquid est melius, quia ad summe bonum magis accedit; oportet igitur cognitionem summe boni et perfecti praevidiam habeamus, ut possimus bonum melius iudicare atque eligere; unde etiam ex voluntatis consideratione denuo ad Deum adducimur.

[Ontologismum videntur illa omnia sapere; at falso ita diceret; nam in aliis operibus, quoties scholastice easdem res tractat, ontologismo plane et aperte contradicit; modos igitur istos audaciores loquendi, ex S^o Augustino mutuatus esse dicendus est S. Bonaventura, eosdemque minime theoretice ultra modum urgere velle.]

d) in quarto gradu mens Deum contemplatur *in imagine*; videlicet considerat animam nostram prout haec vitam supernaturalem vivit, ornatam gratia et donis ac virtutibus fidei, spei, caritatis; atque ita ad Deum istorum omnium auctorem et exemplar attollitur.

e) in quinto et sexto gradibus, mens relictis omnibus Dei vestigiis et imaginibus, sese immediate ad Deum ipsum contemplandum extollit; et quidem

in quinto gradu Dei essentiam absolutam et attributa essentialia, in sexto autem Dei vitam ad intra, personas Trinitatis, considerat.

At vero, etiam quoad modum et usum contemplandi, varii sunt gradus; in inferioribus enim usu variarum nostrarum facultatum fit contemplatio, in eaque sumus activi nos ipsi; verum supra illos gradus alius eminent sublimior, ecstasis. In ea rapitur mens supra seipsam, liberatur ab omni activitate circa sensibilia et circa suprasensibilia, ingreditur statum alicujus sanctae ignorantiae, qua in contemplatione Divinae unitatis immergitur; in ea etiam inflammatur amor ille, quo propria unitas quasi dirumpitur et animus voluntati divinae ita affectu unitur ac insorbetur. — Hunc statum nemo nisi ipse expertus novit, est enim ille supernaturalis status solius gratiae opus.

Haec Sⁱ Bonaventurae doctrina apud omnes posteriores catholicos semper maximi habita est, eumque tanquam unum ex summis doctoribus commendatum fecit.

8° Eo tempore initium in Germania habuit mysticorum aliquorum quasi schola, cujus praedicationes ad populum mysticas doctrinas, sed cum exaggerationibus, imo et aliquando cum erroribus in fide et contra rationem etiam naturalem continebant. Horum praecipui fuerunt:

a) *Magister Eckhardt*, Saxo, 1250—1329, Dominicanus, docuit Parisiis, praedicavit per totam Germaniam; — b) *Joannes Tauler*, Argentoratensis, 1290—1361, Dominicanus, praecedentis discipulus famosus in Germania; — c) *Henricus Suso*, 1300—1365, Constantiensis, Dominicanus.

9° *Joannes a Ruijsbroeck*, *Doctor Exstaticus*, prope Bruxellas natus, 1293—1381, sacerdos saecularis, postea canonicus regularis, vir praecellentis virtutis, late famosus. Hujus opera ex mendosa versione latina fuerunt errorum suspecta, ast in textu primitivo flandrico, altissima quidem sed non nisi pia inveniuntur.

10° Mysticorum doctrina quamvis viro prudenti sobrie adhibita usui esse possit, et ad multas vastasque intuitiones saepe viam pandat, relationes et analogias rerum quam maxime percellentes exhibeat, et philosophiam cum theologia intimo nexu consociet; tamen homines phantasiae imperio plus aequo subjectos facile perturbat, et in delirantia figmenta abripit. — Qua in re majores doctores, ac praesertim S. Bonaventura, et Joannes Ruijsbroekius, incautis quidem periculosa quaedam habent, universim tamen claritate sua, quae summa est, ab omni errore tutantur, et nihilominus profundissimas saepe veritates dilucide exponunt. — At minus feliciter Mystici Germanici jam medio aevo prima germina continebant, ex quibus postea Lutheranae aliaeque variae perversiones excreverunt; v. c. de justificatione et justitia mere passiva, de legibus, de bonis operibus, etc. Haec enim omnia satis fuit magis explicite, systematiceque proponere, quae per duo jam saecula passim sparsa fuerant.

ARTICULUS 3.

A saeculo medio XIV ad medium XVI.

Per hanc philosophiae scholasticae quasi senescentis et degenerantis periodum, duo praecipue exponenda occurrunt: ipsius scilicet scholasticae status, et incipiens contra eam reactio atque oppositae philosophiae conatus. Hujus quidem reactionis expositionem, utpote recentioris philosophiae initium, plerique historici ad sequentem periodum reservant; at temporis rationem habere cupientes, simulque nexum etiam internum innuere volentes, maluimus eam cum ultimis scholasticis potius comparare. Sint ergo:

§ 1. De philosophis Scholasticis.

§ 2. Reactio contra Scholasticam philosophiam.

§ 1. DE PHILOSOPHIS SCHOLASTICIS.

Degeneratio seu Occasus scholasticae dicitur generatim haec periodus; at non eo sensu illud dici potest, quasi hoc tempore doctrinae scholasticae quoad substantiam reprobatae vel corruptae apud plerosque fuissent: minime enim ita factum est; verum eo solo sensu quod: a) quoad ipsas doctrinas parum vel nihil veri ac solidi profectus in scientiis philosophicis (ac theologicis) factum est, b) quodque lingua magis ac magis barbara et inculta usi sunt auctores, c) et methodus exponendarum atque defendendarum opinionum facta est obscurae et intricatae subtilitatis plena, longitudinisque supra modum; d) ac demum quod in subordinatas, incidentes, ac saepe parum utiles quaestiunculas abierunt auctores. Attamen in rebus majoribus et praecipuis unitas et firmitas doctrinae catholicae scholasticae perseveravit.

Post superioris aetatis doctores, duae inter scholasticos scholae, a se invicem bene distinctae; et in aliquibus rebus oppositae remanserunt: *Thomistarum* scilicet et *Scotistarum*, quarum prior *realistarum*, posterior vero *formalistarum* passim nuncupabantur; idque non ideo quidem quod Scotistae realitatem universalium negarent, quam potius exaggerate magis etiam quam ipsi thomistae affirmabant; sed ideo quod praeter realem distinctionem aliam suam formalem a parte rei in pluribus agnoscendam esse docebant.

Ex utraque illa schola aliqui prodierunt qui de universalibus litem, saeculo praecedente fere sopitam, instauraverunt, nominalismum resuscitantes, acriter disputantes acriterque refutati, nunquam tamen numero vel auctoritate praevalentes.

1° *Petrus Aureolus*, † 1321, Verberiensis Gallus, Franciscanus, Scotista, *Doctor Abundans* vel *Facundus*; Parisiis docuit conceptualismum, nominalismi initia seminans.

2° *Guillelmus Durandus a S^o Porciano*, † 1332, Gallus, Dominicanus, Thomista, *Doctor Resolutissimus*, docuit Parisiis, postea episcopus Meldensis; nominalismum Aureoli evolvit et defendit.